

## РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Красен Стефанов Станчев,  
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'

в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки  
професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата  
докторска програма Социология

**Автор:** Гавраил Василев Гавраилов

**Тема:** Социалното предприемачество в Родопите през XXI век (2000-2018 г.)

**Научни ръководители:** доц. д-р Тихомир Митев, проф. д-р Иво Христов, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

|                                                                                |   |
|--------------------------------------------------------------------------------|---|
| 1. Общо представяне на процедурата и докторанта .....                          | 1 |
| 2. Актуалност на тематиката.....                                               | 2 |
| 3. Познаване на проблема .....                                                 | 4 |
| 4. Методика на изследването.....                                               | 5 |
| 5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите .....            | 5 |
| 6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта.....                 | 6 |
| 7. Автореферат.....                                                            | 6 |
| 8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати ..... | 6 |
| Заключение .....                                                               | 7 |

### 1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Със заповед № РЗЗ-1300 от 12.03.2020 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен за рецензент и член на научното жури за защита на дисертационен труд на Гавраил Василев Гавраилов на тема *Социалното предприемачество в Родопите през XXI век (2000-2018 г.)*, с цел за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование *Социални, стопански и правни науки*, професионално направление *Социология, антропология и науки за културата*, докторска програма *Социология*.

Докторантът е завършил специалност „Политология“ в ПУ „Паисий Хилендарски“ през 2002 г. и магистърска програма „Приложна психология“ през 2004 г. През 2016 г. придобива сегашното си качество в редовна форма на обучение в катедра „Приложна и институционална социология“ с научни ръководители проф. д-р Иво Ангелов Христов

и доц. д-р. Тихомир Николов Митев. С решение на ФС на Философско-исторически факултет 128/18.02.2019 г. и заповед № Р33-1159 от 07.03.2019 г. на Ректора на ПУ е отчислен с право на защита.

Аз съм запознат с труда от вътрешното му обсъждане през ноември 2019 г. Веднага следва да отбележа, че повечето коментари и препоръки, направени от тогавашните участници в разискванията на предварителния вариант на труда, са взети предвид, разбира се, според свободна оценка на докторанта.

Представените материали по труда съответстват на добрата практика за защита на дисертации, законовите изисквания и на процедурите на Пловдивския университет.

Тук представям бележки, оценки и коментари с отчитане на неизбежното за моята задача сравнение на предварителния и окончателния вариант на дисертационния труд на колегата Гавраил Гавраилов.

## **2. Актуалност на тематиката**

През есента на миналата година един от основни ограничители на времевите параметри на предмета на изследване в труда на колегата за мен бе границата от миналото към наши дни. Сега ми се струва, че актуалността донякъде страна от това, че не е пропусната перспективата на бъдещото време.

Онова, което ще споделя по този повод, не е упрек, а констатация на факт.

Когато определите времевите граници в периода, избран от докторанта, вие предопределяте до голяма степен подхода и методите на анализ. Защото:

- се губи перспективата на сравнението между социалното предприемачество преди, по време и след рецесията от 2008-2010 г. с подобни периоди на неговото развитие при други рецесии;

- а особеностите на периода предопределят подхода, методите на изследване и изводите.

Например широкият исторически контекст става много абстрактен и в него намират място феномени като откритието на микропроцесора (през 1971 г.) и неговото приложение до загубата (виж с. 22) на чара на социалното като мобилизиращ фактор („идея“) в предприемачеството и обществени и политически живот изобщо, доколкото разбирам автора – през 1980-те години. (Между другото, аз не съм съгласен с мнението, че такава „загуба“ изобщо се е случила.)

Разглежданият от докторанта исторически контекст е с хоризонт 40-50 години назад. Докато на мен ми се струва, че социалното предприемачество е спътник на всички стопански развития, но особено забележителен и жизнено важен при рецесии (т.е. при спад на инвестиции, производство, доходи и потребление, и увеличение на фалити на предприятия и безработица, която е последица от това, че предприятията са останали без работа), при промишлени, стихийни, природни бедствия и аварии, както и при пандемии, и войни (следвоенни периоди). В такива ситуации социалният елемент, първо, възниква „от само себе си“, второ обхваща традиционни към дадения момент бизнеси като кредитното дело и застраховането.<sup>1</sup>

Тай или инак обаче, за Гаврил Гаврилов е било невъзможно да анализира онова, което се случва през 2020 г. Последната полева работа е от края на 2019 г.

При такива събития и религиозните общности, с характерните им вярвания, светогледни особености и ритуали също се оказват основни дейатели в областта на социалното предприемачество. На социалното предприемачество на християнските общини в Древния Рим по време на две пандемии от началото на нашата ера се дължи промяната на отношението към и приемането на християни от тогавашното общество.

Нещо повече: социалното предприемачество има забележителна и добре реконструирана роля при възникването на управлението на водните ресурси, пощенските услуги, банкирането и застрахователните компании. От тях възникват първообразите на съвременните акционерни дружества.<sup>2</sup> Този исторически корен на разглеждането на предприемачеството (като първично социално) бе препоръчан от мен на вътрешното обсъждане, проведено през ноември. И колегата го е включил и доразвил в частта за за предприемачеството и социалното предприемачество.

Друга компенсация за липсата на исторически реконструкция са подборът на теоретичните източници от икономика и теория на предприемачеството и бързият преглед на историята и стопанството на Родопите.

Но на този исторически фон отнасянето на „първите модели на социалното предприемачество в Европа“ към края на 1970-те години и първия мандат на Маргарет Тачър<sup>3</sup> изглежда като загуба на възможност да се осмисли наличието (или отсъствието)

---

<sup>1</sup> Виж преглед на тези закономерности в: Димитър Чобанов, Красен Станчев и Любомира Димитрова. Икономика на природните бедствия: закономерности, държавен бюджет и възможности за приспособяване и реакция, в: Елена Калфова, Симеон Петров (редактори). Демократичност, децентрализация, управление. София, Из-во на СУ „Св. Климент Охридски“, 2019.

<sup>2</sup> Виж: William Robert Scott, *Constitution and Finance of English, Scottish and Irish Joint Stock Companies to 1720*, Vol. I-III, Cambridge, Cambridge University Press, 1911.

<sup>3</sup> Между другото, като премиер Тачър в продължение на първите две и половина години от своя мандат се опитва да удържи силно социалния елемент в стопанската и фискалната политика на Обединеното кралство, която е наследена от нейните предшественици (както лейбъристи, така и консерватори) и

на обществена роля на социалното предприемачество за годините (периода) и територията на развитие, избрана за описание и анализ от Гавраил Гавраилов.

Казаното идва да покаже, че актуалността на дисертационния не подлежи на съмнение и че изборът на времеви, предметен и териториален обхват на труда, макар и безусловно право на неговия автор, са пропуснали, въпреки описанието на теоретичните възгледи за предприемачеството, според мен, една интересна перспектива на осмисляне на феномена дори в Родопите.

Доколкото разбирам от процедури по защита на дисертация, не е било възможно, за съжаление, да се включи и опита (по-скоро всъщност – инициативите) в социално предприемачество от тази година, възникнал в условията на пандемия от COVID-19. Това също не е упрек. Просто съжаление

### **3. Познаване на проблема**

Както стана дума токи що, Гавраил Гавраилов предлага познаване на подходите към обяснението и изследването на предприемачеството, което е задълбочено и оригинално за българската политология.

Ключово значение за подхода на автора има следната констатация:

„Глобалната икономическа криза от 2008-2010 г. поставя нови предизвикателства пред предприемачеството, което е призвано да постави актуалните социалните проблеми в сърцевината на икономическия процес. Безсъмнено предприемачеството е изключителен потенциален извор на икономически просперитет, но то може да бъде (или поне би трябвало да бъде) също така източник на социална справедливост. Подобна концепция изглежда печели все повече популярност едновременно в теорията и практиката, което развива и ново изследователско поле, фокусирано върху "социалното предприемачество".

Иначе казано, предприемачеството е, или може да бъде, извор на обществена справедливост. Този, според колегата, „парадокс на предприемачеството“ е разгледан с използването на възгледите на четири лауреати на Нобелова награда по икономика и тези на практически всички основни изследователи на предприемачеството като обществен феномен.

Струва ми се, че най-дълбокия принос на дисертацията е, че на основата на тази теория са намерени “прилагането”, екзамплифицирането, аналогичните случаи и емпиричната реконструкция на този аспект на предприемачеството и в историята на

---

създадена през 1909 – 1911 г. с т.нар. „Народен бюджет“. Една от много важните причини за разпространение на моделите, споменати от автора в тази част на труда е високата (около 20-процентна) инфлация, станала хроничен феномен за страната през онези години.

българския бизнес, и в онази част от територията на съвременна България, която интересува докторанта.

В това начинание очевидно му е помогнал и личния опит в полева работа, и общия дух на катедра „Приложна и институционална социология“.

#### **4. Методика на изследването**

Предполагам, че спецификата на катедрата, научното ръководство на докторанта и неговият личен интерес са дали интересно съчетание на контекстуален анализ, изследване на подходящо подбрани литературни извори и практически-социологически подходи като стандартизирани дълбочинни интервюта, анкети и включено наблюдение. Единайсетте интервюта с предприемачи в социалната сфера са проведени с отчитане на теоретичната основа на тяхната дейност. Особено достойнство на тази работа на докторанта обаче е, че те позволяват много добро доближаването до реалността.

Когато е необходимо докторантът прибегва и до използване на статистика и икономически анализ на политики и нормативни актове.

#### **5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите**

Дисертационният труд отговаря на формалните изисквания. Самооценката на приносите коректно, макар и скромно, показва достойнствата на труда. В сравнение с предварителните варианти, трудът, представен за обсъждане, има ясна логика на изследването и изложението.

Освен посочените вече по-горе достойнства в нагаждането на теоретичната призма и емпирическите похвати на анализа, смятам да отбележа още и следното.

1. Нобеловите лауреати често са забравено в изследването на текущите проблеми на предприемачеството изобщо и в частност на това в социалната област.
2. Отчитането на социалния елемент на всяко предприемачество е показано на примера на известни и добре познати благодетели на обществени каузи спомоществователи (като например Евлоги и Христо Георгиеви), но и чрез проследяването – почти битово – на реалиите в конкретен, често разглеждан като изостанал в обществено и стопанско отношение регион на страната.
3. Доколкото позволяват историческите извори и съвременната статистика (например последното преброяване на населението) в изследването на съвременните основи на предприемачеството в Родопите е отчетена и социално-икономическата особеност на региона и хората.

4. Между другото социално-икономическата „снимка“ на Родопите е отделно достойнство на труда на Гавраил Гаврилов – тя е бита, многостранна и информативна. Прегледаните източници по тази част са много добре подбрани, а предисторията е показана спестовно, с кратко очертаване на историческите периоди от 160 години насам. Струва ми се, че тази част на дисертацията може да бъде основа на самостоятелен лекционен курс, с методологически нагласа.
5. Включените наблюдения и структурираните интервюта (авторът ги смята за „полуструктурирани“) компенсират липсата на статистическа информация, абстрактността на макроикономическите наблюдения на региона и покриват много „бели петна“ в политико-икономическите описания на Родопите. Като ръководител на екипа и един от авторите на социалната, стопанската, здравната и екологичната част на концесионния анализ добива на злато в Крумовград (2010 – 2011 г.), които изискваха подобна на извършената от докторанта работа и изучаване на Родопите, мога да засвидетелствам, че картната, представяща социалното предприемачество там е много близка до действителността.

## **6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта**

Следва да кажа, че аз не смятам, че „факторът на влияние“ в обществените науки следва да се проследява предимно по публикациите в академични издания. Обратното – тези в популярни, дори новинарски и най-вече научнопопулярни издания, заедно индекса на читаемост и препубликуване са много по-важни за оценката и на интереса към, и на приноса от дадено изследване.

Технически погледнато, публикациите са достатъчни и като съответствие на изискванията, и като осигурена достъпност на професионалната и по-широката публика до подготвящите труда за дисертация търсения и констатации на докторанта.

## **7. Автореферат**

Авторефератът представя достоверно, дори в неместа в ненужен детайл (изискван от правилата) актуалността, замисъла, методологията и съдържанието на дисертационния труд.

## **8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати**

Смятам:

1. Че по-голяма част от дисертационния труд трябва да бъде публикуван;

2. Че някои пропуски могат да бъдат запълнени; да речем, за мен е очевидно, че теренната работа е местно доказателство на някои идеи от теорията на предприемачеството и в частност на схващането на Милтън Фрийдман за социалната отговорност на бизнеса;
3. Че анализът може или с кабинетно, или чрез теренно проучване на бъде актуализиран, за да се отрази и осмисли опитът на 2020 г. – COVID-19 ще промени по някакъв начин и социалното предприемачество.

4. Вече казах, че на основата на дисертационния труд и неговите материали да се подготви курс и да се водят занятия по приложна социология.

## Заклучение

Предполагам, че всички членове на уважаемото жури и присъстващите колеги са наясно, че рецензираният дисертационен труд и съпътстващите го материали отговарят на изискванията на закона и показват добра теоретична подготвеност и изследователски знания и умения, необходими за това и други бъдещи самостоятелни социологически, политологически и социално-икономически изследвания.

Предвид на казаното до тук, давам висока оценка на дисертационния труд и препоръчвам на колегите и съм убеден, че присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на Гавраил Василев Гавраилов в областта на висше образование *Социални, стопански и правни науки*, професионално направление *Социология, антропология и науки за културата*, докторска програма *Социология* е напълно заслужено

28 юни 2020 г.

доц. д-р

Красен Станчев